София, 1944 г.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ

ТОМА ДАВИДОВЪ

Година XVI. Книга 4—5 (184-5)

Година XVI София, 1944 год. Книга 4—5 (154-5)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ — СОВИЧАНОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“ № 5, телеф. 2-19-32 — Чекова смѣтка 52-21

Абонаментъ 150 лв., за Европа—250 лв., за Америка—3 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народ. Просвѣщение съ окржжно № 40,350 отъ 28. XI. 1923 г.

Бележито послание

На 13. IV. 1894 г. духовниятъ нашъ глава, Екзархъ Иосифъ I, безспорно една отъ най-крупнитѣ личности на българския народъ въ последно време, неуморимъ и неустрашимъ защитникъ на българ. интереси предъ Султанъ и Висока порта, бѣ издействувалъ бератъ за учредяване българ. митрополия въ гр. Неврокопъ.

50 години отъ тогава, По тоя случай Неврокопскиятъ митрополитъ Господинъ г-нъ д-ръ Борисъ Симовъ е отправилъ до паството си послание, бележито по стилъ и съдържание, послание отразяваше промисъла, който въодушевява неговия създатель, — III по редъ киријархъ на Неврокопската митрополия, — послание, историческо изложение, очертаваще създаването и развоя на българската народность, основитѣ, върху които се е развила българската държава — въобще цѣлия исторически пѫть, който е изминалъ народътъ ни отъ идването и настаняването си на Балканитѣ до най-последнитѣ дни на своето сѫществуване.

Редакцията на ил. „Илинденъ“ счита за свой приятенъ дългъ да даде мѣсто на по-главнитѣ точки на това послание — всѣки ще си припомни, ще научи много нѣща отъ него:

„Възлюбленни въ Христа Господа духовни чада

Презъ тази година се навършватъ петдесеть години, откакъ биде създадена Неврокопската епархия, крайжгъленъ камъкъ въ великата сграда на *всебългарското възстановление и утвърждение.*

Когато въ далечни времена нашитѣ прадѣди по Божия воля дойдоха и се установиха окончателно въ сегашнитѣ вѣковни български предѣли, тѣ положиха голѣми усилия да си създадатъ крепка държава, за да могатъ подъ нейно ржководство да бранятъ съ дружни усилия своята нова и хубава, богообетована и благословена земя. Богъ имъ прати доблестни царе и вождове, които ги поведоха по пѫтя на здраво държавно строителство въ новото имъ окончателно отечество, и из дигна отъ тѣхната срѣда велики свѣтци и просвѣтители, които озариха съ божествена свѣтлина тѣхнитѣ души и запалиха неугасващи свѣтилници въ тѣхната нова родина.

Най-великитѣ спасителни дѣла въ живота и сждбинитѣ на нашитѣ далечни прадѣди сж били извършени презъ деветия вѣкъ, въ времето на светия равноапостоленъ царь Борисъ I, най-далновидния и най-мждрия нашъ царь! Тогава се положиха вѣковѣчнитѣ основи за трайното сѫществуване на единъ славянобългарски народъ въ единно българско отечество и се влѣ божествена творческа сила въ нашето вѣрсконародностно и национално-държавно строителство. Тогава богоозарениятъ нашъ царь Борисъ I, проникнатъ дълбоко отъ истинностьта, правотата и спасителната сила на хрнстиянството, което се бѣше вече доста разпространило между нашитѣ отколешни прадѣди, се покръсти и обяви на 865 г. въ своето царство *божествената Христова вѣра* за единствена *народна и държавна вѣра* и взе твърди мѣрки противъ гибелното и загиващо езичество. Следъ това той продължи неуморно да се грижи за подготовка на свое *славянобългарско духовенство*, което на *свой езикъ* да отслужва богослужението и проповѣдва Словото Божие на народа, и сѫщевременно положи мждри усилия за създаване добре устроена *самостойна славянобългарска Църква*, въпрѣки явнитѣ и прикрити домогвания на най-голѣмитѣ тогава срѣдища — Цариградъ и Римъ — да обсебятъ България по-напредъ духовно, а следъ това да я поробятъ и политикески.

Тъкмо тогава Богъ му прати призвани благодатни помощници — ученицитѣ на св. Кирила и Методия, които следъ Методиевата смъртъ (въ 885 година) напустнаха Моравия, и дойдоха въ християнска славянобългарска България, гдето ги очакваше обилна духовна жетва. Въ България тѣ подеха — подъ ржководството на царь Бориса — нова усилена апостолска дейность. Тѣ свещенодействуваха и проповѣдваха, превеждаха и преписваха денонощно богослужебни книги и подготвяха усилено свещеници за Българската Църква. И когато биде привършенъ преводътъ на богослужебнитѣ книги на славянски езикъ, на народния съборъ въ гр Преславъ презъ 893 година, когато царь бѣше вече Симеонъ I, а неговиятъ баща Борисъ нѣколко години преди това бѣше приелъ духовно-монашеско звание, за да посвѣти изцѣло останалия си животъ въ духовно-просвѣтна служба на своя народъ, по предложение на Бориса *славянобългарскиятъ говоръ билъ обявенъ за общонароденъ езикъ въ българското царство, за богослужебенъ езикъ въ Българската Църква и за служебенъ езикъ въ българската държава.*

Следъ това историческо решение, взето е било и друго важно църковно решение: решено било да бѫде ржкоположенъ като *пръвъ славяно-*

българскп епископъ Климентъ, най-видниятъ ученикъ на Методия и е билъ пратенъ да свидетелствува и строи Българската Църква въ западна Македония. Въ тази прабългарска земя св. Климентъ, Охридски архиепископъ, проявилъ необикновено ползотворна дейность и извършилъ ведно съ своитѣ 3500 ученици едно отъ най-великитѣ спасителни дѣла въ живота и сждбинитѣ на нашия народъ: тамъ *се утвърди окончателно вѣрско-националното съзнание и се очерта завинаги националниятъ обликъ на българския народъ.*

По това време сжщо се очерта образътъ на единната славянобългарска Родина — хубава и богата, пленителна и скжпа!

Още презъ деветия вѣкъ — българската държава и Българската Църква били високо издигнати и проникнати отъ Божия сила и народна мощь. Свещеноначалникътъ на Българската Църква, биде провъзгласенъ отъ царь Симеона за патриархъ. По-късно, презъ 927 година, Българскиятъ патриархъ билъ припознатъ отъ Цариградския патриархъ като напълно равночестенъ нему.

Къмъ края на десетия вѣкъ въ България имало 30 епископии съ 30 епископи или митрополити, т. е. два пжти повече, отколкото имаме сега въ цѣлокупна България!

Поради различнитѣ превратности въ живота и сждбинитѣ на нашия народъ столицата на българското царство се е мѣстила въ различни градове, а заедно съ нея се е мѣстило и седалището на Българския патриархъ. Изначало седалище на Българския патриархъ е билъ гр Преславъ, после София, сетне Воденъ, Мъгленъ, Прѣспа и найсетне Охридъ въ времето на нашия доблестенъ царь Самуила, който водилъ тежки борби противъ многократно по-силенъ врагъ. Когато презъ 1186 година братята Асенъ и Петъръ чрезъ възстание възстановиха българското царство и направиха Търново столица на така нареченото второ българско царство, въ тоя градъ се установи и свещеноначалникътъ на Българската Църква, който по-късно въ времето на прославения нашъ царь Иванъ Асенъ II биде презъ 1235 година признатъ тържествено отъ Цариградския патриархъ за независимъ глава и патриархъ на Българската Църква, напълно равночестенъ нему и на всички останали патриарси. Търново остана непрекжснато престоленъ градъ на българския патриархъ до края на XIV вѣкъ, когато загина българското царство и биде унищожено отъ наши врагове българското патриаршество.

Така че, още презъ IX вѣкъ нашиятъ народъ е ималъ всички най голѣми придобивки и най-важни условия за живота и напредъка: *възвисена и спасителна божествена вѣра, самостойна Църква съ независими свещеноначалници, свободно могжщо царство съ велики царе, всеобщъ народенъ, църковенъ и държавенъ езикъ, единно народностно съзнание, ясно очертанъ националенъ обликъ и единна всебългарска Родина!* Противъ тѣзи здрави основи и защитни сили въ живота и сжществуването на нашия народъ сж били още изначало насочени вражескитѣ усилия на онія народи, които сж искали да потиснатъ и угнетятъ българския народъ и следъ това да го претопятъ и прелѣятъ въ своята народность. Къмъ тая противобългарска цель най-много сж се стремѣли презъ всички времена византийцитѣ отъ югъ и югоизтокъ. Тѣ всѣкога сж гледали съ всички срѣдства да отнематъ и унищожатъ преди всичко най голѣмитѣ Божии дарове и блага на българския народъ: неговата държава, неговата Църква и неговия езикъ, а следъ това по-леко да му отнематъ всичко и да унищожатъ него самия напълно.

Всѣкога, когато тѣ сж успѣвали съ лукавства или войни да откжснатъ нѣкаква часть отъ българското царство, веднага сж премахвали българскитѣ пастири и архипастири и сж натрапвали свое духовлнство на българския народъ. Когато презъ 1018 година българското царство попадна за известно време подъ властьта на византийцитѣ, тѣ веднага понижиха Българската патриаршия въ Охридъ на архиепископия, свалиха Българския патриархъ и на негово мѣсто поставиха въ Охридъ архиепископъ. Следъ първия Охридски архиепископъ, всички архиепископи и епископи на Охридската архиепископия презъ византийското робство бѣха византийци.

Когато въ края на XIV вѣкъ възстановеното българско царство втори пжть падна подъ властьта вече на другъ врагъ чуждовѣрецъ и последниятъ великъ Български патриархъ Евтимий биде отвлеченъ и загина въ изгнание, Цариградскиятъ патриархъ побърза, като дебнещъ хищникъ, дружно съ общия врагъ, да унищожи Търновската патриаршия — да остави въ царствения и патриаршески градъ Търново само митрополия и да постави тамъ въ сърдцето на българската земя византиецъ за митрополитъ! Оттогава настжпи за българския народъ най-страшното време на невиждано петвѣковно робство подъ гнета на два безмилостни врага, които поругаваха и унищожаваха всичко българско — на първо мѣсто българскитѣ светини. Тъменъ врагъ — орждие на тъмни сили — започна стрѣвно и бързо да гаси свѣтилницитѣ по българската земя и надъ нашата хубава и свѣтла родина се спусна непрогледенъ мракъ, който притисна като тежъкъ надгробенъ камъкъ цѣлия български народъ. Сиедъ незнайния страдалчески край на последния нашъ великъ патриархъ, свети Евтимий, всички български архипастири — митрополити и епископи — бѣха насилствено смѣнени и мнозина отъ тѣхъ мжченически погубени, а на тѣхно мѣсто бѣха поставени византиици. Скоро не бѣше оставенъ никжде нито единъ български митрополитъ или епископъ. Враговетѣ ни гледаха да премахнатъ дори всѣкакъвъ споменъ за българската държава и Българската Църква. Само Охридската архиепископия продължаваше да се именува Охридска българска архиепископия и Охридскитѣ архиепископи, които отдавна бѣха византийци, продължаваха да се наричатъ архиепископи на цѣла България и да бранятъ независимостьта на тая архиепископия по чисто властолюбиви и користолюбиви побуди. Обаче Цариградскиятъ патриархъ следъ упорити усилия успѣ презъ 1767 година — съ недостойни срѣдства и похвати — да унищожи Охридската българска архиепископия и по тоя начинъ да заличи последния споменъ за българското църковно и държавно минало.

При все това, византийцитѣ не успѣха да изгасятъ напълно по-малкитѣ свѣтилници всрѣдъ нашия народъ. Ако тѣ навсѣкжде по българската земя имаха вече свои митрополити и епископи, тѣ не смогнаха навсѣкжде да поставятъ свои свещеници и монаси. При много храмове и въ повечето монастири имаше българи духовници. Тѣзи скром-

ни наши свещеници и монаси и нашитѣ старославни монастири, които нашиятъ народъ посещаваше съ благоговѣйна почить и подържаше съ щедра дарителность, блѣщукаха въ тъмната нощь на дългото робство и предпазваха нашитѣ сънародници отъ пълно вѣрско и народностно затъпяване, което можеше да настжпи подъ влияние на гнетущия мракъ. На много мѣста по нашата поробена земя — особено въ българскитѣ светини и на първо мѣсто въ най-великата българска светиня, Рилския монастиръ — бдѣха будни български съвѣсти. На много мѣста всрѣдъ нашия потиснатъ и клюмналъ народъ започнаха да се забелязватъ признаци на пробуждане и подемъ. Обаче, най-важниятъ мигъ и най-великото събитие за пробуждането на българския народъ настжпи презъ 1762 година, когато иеромонахъ Паисий Хилендарски написа и издаде своята „Славянобългарска история", съ която той напомни на нашия народъ неговото славно минало и, проникнатъ отъ пламенна любовь къмъ него, го пробуди съ огненъ зовъ отъ неговата сънна тжпота. Отецъ Паисий Хилендарски, който бѣше родомъ отъ Банско, въ сегашната Неврокопска епархия, бѣше първиятъ и най-великъ български будитель въ ново време. Той, който се яви като Божий пратеникъ на българската земя, пробуди българския народъ за новъ животъ и нови сждбини. Съ него почва *всебългарското пробуждане* и новото *възстановяване на всичко българско!*

По апостолския пжть на първобудителя Паисия тръгнаха и други достойни и будни синове на българския народъ. Започнаха отново да се запалватъ изгасналитѣ свѣтилници. Зловещата нощь започна да отстжпва на зараждащия се день. На българското небе се сипваше нова зора, надъ българската земя изгрѣваше новъ день Навсѣкжде започна всеобщо пробуждане. Следъ пробуждането дойде проглеждане и свѣстяване. Пробудени отъ благовестието и озарени отъ свѣтлината на новия день, нашитѣ бащи и дѣди тогава видѣха, какво сж били и какво трѣбва да бждатъ. Нашиятъ пробуденъ народъ възжела да живѣе и сжществува самостойно, като отдѣленъ народъ съ всички права, които и той има по божественитѣ и човѣшки закони. Той пожела да има отново всичко свое, което е ималъ въ далечното честито минало. Българскиятъ народъ най-напредъ поиска да си възстанови своята вѣковна Църква съ свои пастири и архипастири и свой богослужебенъ езикъ. Той не можеше повече да слуша въ своитѣ храмове чуждъ неразбранъ езикъ и да понася чуждото духовенство, което го гнетѣше всѣкакъ и го тровѣше съ своята отрова. За нашия народъ най-непоносимо бѣше игото на чуждитѣ владици, които само гибель готвѣха за него и само срамъ носѣха за Църквата Христова. Първи нашитѣ будни сънародници отъ Скопие поискаха да си иматъ свой митрополитъ българинъ, сетне отъ Самоковъ, отъ Търново, отъ Пловдивъ, отъ Охридъ и почти отъ всѣкжде по българската земя. Започна продължителна и тежка борба. Коварниятъ врагъ не искаше да изпусне сграбчената жертва и пордължаваше безмилостно и упорито да смучи нейнитѣ жизнени сокове съ надежда скоро да я умъртви напълно. Обаче, пробуденитѣ борчески и творчески сили на нашия народъ надделяха и той започна бързо да се освобождава отъ вражескитѣ ржце. Първата решителна стжпка за освобождение се извърши на първия день отъ възкресение Христово презъ 1860 година, когато Макариополскиятъ епископъ Иларионъ презъ време на божествената служба въ българския храмъ въ Цариградъ изхвърлилъ — по настояване на народа — името на патриарха отъ богослужението и оттогава започналъ да служи и действува като независимъ български архиерей, безъ да иска разрешение отъ Цариградския патриархъ. Но, най великата победа нанесе нашиятъ народъ презъ 1870 г., когато въ Цариградъ биде учредена Българската Екзархия и Българската Църква биде провъзгласена за независима отъ всѣка друга духовна власть *Това е първото най-велико събитие въ спасителното дѣло на всебългарското възстановление! Съ учредяването на Българската Екзархия въ Цариградъ презъ 1870 година биде възстановена вѣковната Българска Църква,* която точно хиляда години преди това бѣше създадена отъ светия равноапостоленъ царь Борисъ съ свой независимъ представитель. Оттогава великото дѣло на всебългарското възстановление започна да се развива бърже. Оттогава българскиятъ народъ започна да живѣе и сжществува като отдѣленъ самостоенъ народъ, тъй както е живѣлъ въ далечното минало. Тогава, прибранъ подъ благодатния и спасителенъ покривъ на своя самостойна Църква, нашиятъ народъ наново видѣ ясно своя цѣлостенъ националенъ обликъ, почувствува дълбоко своята национална сила и схвана живо своитѣ близки и далечни цели. По молитвенитѣ въжделения на цѣлия български народъ и по Божия милость скоро следъ възстановяването на Българската Църква *възстановена биде и българската държава* върху часть отъ българската земя и българския народъ. *Това е второто най-велико събитие въ дѣлото на всебългарското възстановление.*

Бликна новъ животъ по изстрадалата българска земя Въ свободната часть отъ единното ни отечество се развиха буйно творчество въ всѣка посока. Въ поробенитѣ предѣли трѣбваше редомъ съ творческата дейность да се води и тежка борба съ стари и нови врагове, които смѣтаха българскитѣ земи и българския народъ за своя плячка. Първо мѣсто и въ творческата работа, и въ борбата заемаха нашитѣ първи екзарси Антимъ и Иосифъ — най-много блаженопочиналиятъ екзархъ Иосифъ, който най дълго време заемаше съ изключително достоинство екзархийския престолъ въ Цариградъ. Той бѣше най бдителниятъ стражъ надъ народнитѣ сждбини и най твърдиятъ борецъ за вѣковнитѣ права на българския народъ. Проникнатъ изцѣло отъ всеотдайна любовь къмъ своя народъ, той въ продължение на четири десетилѣтия дене и ноще горѣше въ саможертва предъ олтара на Българската Църква и българската Родина. Първа негова грижа бѣше да възстанови народнитѣ светини и да постави пастири и архипастири, учители и наставници на българския народъ. Той положи чрезмѣрни усилия да възстанови преди всичко наши старославни епископи и да постави архиереи въ по важнитѣ срѣдища между нашия народъ. Следъ дълга и мжчителна борба съ нѣколко настървени врагове той успѣ да постави български митрополити презъ 1890 година въ Охридъ и Скопие, презъ 1894 год. въ Неврокопъ и Велесъ, презъ 1896 година въ Битоля, Дебъръ и Струмица. Това бѣха неговитѣ

най-голѣми победи и най-хубави успѣхи въ творческо-възстановителната му дейность въ поробената часть отъ нашето отечество.

Както почти отъ всички краища на нашето отечество, и българитѣ отъ Неврокопъ и околнитѣ покрайнини отдавна искаха да се освободятъ преди всичко отъ чуждата духовна власть и да иматъ свой митрополитъ българинъ. Тѣ взеха дейно участие въ дѣлото на църковнонационалното ни възстановление и дори бѣха удостоени съ честьта да иматъ свой представитель (Коста Сарафовъ) въ първия църковнонароденъ съборъ въ Цариградъ презъ 1871 г. Но, поради непрестанното противодействие на враговетѣ ни, блаженопочиналиятъ екзархъ Иосифъ едва на 13 априлъ 1894 година успѣ да издействува бератъ за български митрополитъ въ Неврокопъ, ржкоположи на 24 сѫщия месецъ първия Неврокопски митрополитъ Иларионъ, който на 10 май сѫщата година пристигна тържествено въ своя престоленъ градъ. На 11 май (старъ стилъ), въ деня на свети Кирила и Методия, той отслужи първата си божествена литургия всрѣдъ своето паство. Всички българи отъ Неврокопъ и всѣкжде въ епархията посрещнаха митрополита Илариона съ ликуващи сърдца и души като Божий пратеникъ и свой дългоочакванъ архипастиръ.

Къмъ тритѣ първоначални околии на Неврокопска епархия (Неврокопска, Разложка и Горноджумайска) бидоха презъ 1920 година присъединени Светиврачката и Петричката околии, а отъ 1942 година — следъ освобождението на Македония и Бѣломорието — бидоха придадени Зърневската, Царевоселската и Беровската покрайнини. Съ създаването на Неврокопската епархия въ сегашнитѣ ѝ граници възобнови се благодатната апостолска дейность на нѣколко светини отъ миналото. Трѣбва да се смѣта за положително, че въ нѣкогашния градъ Никополъ на Места (на 5 клм. отъ сегашния Неврокопъ) още презъ апостолския вѣкъ е имало християнска община съ епископъ, особено като се има предвидъ, че тоя градъ не е билъ далече отъ древния прославенъ градъ Филипи, кждето е проповѣдвалъ свети апостолъ Павелъ. Знайно е сѫщо, че още въ IX вѣкъ — времето на св. равноапостоленъ царь Борисъ е сѫществувала Брѣгалнишка епархия по горното течение на рѣка Брѣгалница — въ ония покрайнини, които сега влизатъ въ предѣлитѣ на Неврокопската епархия. Почти отъ сѫщото време — войнитѣ на България съ Византия при царь Самуила — става известенъ крепостниятъ градъ Мелникъ съ своя борчески български духъ, а по времето на търновскитѣ наши царе Асеновци става известенъ като срѣдище на българското деспотство съ благочестиви и храбри владетели и като седалище на епископи. По късно става прочута епископията въ нѣкогашния градъ Крупникъ, сега село въ Горноджумайската околия. Известенъ е презъ XV вѣкъ Крупнишкиятъ епископъ Яковъ съ своитѣ синове Иоасафъ, Давидъ и Теофанъ, които къмъ срѣдата на XV вѣкъ сѫ възстановили презъ робското време Рилския монастиръ и презъ 1469 година сѫ успѣли да възвърнатъ обратно отъ Търново въ великата Рилска св. обитель чудотворнитѣ мощи на свети Ивана Рилски. Следователно, Неврокопската епархия е наследница на нѣколко светини отъ миналото и продължителка на тѣхната благодатна мисия всрѣдъ нашия народъ. Въ нейнитѣ предѣли е завършено българското възстановяване. Тя е часть отъ възстановената самостойна Българска Църква въ предѣлитѣ на възстановената българска държава. Слава Богу за тая Негова милость къмъ насъ! Да отдадемъ благоговѣйна почить и всегдашна признателность на великия създатель на Неврокопската епархия — незабравимия блаженспочиналъ екзархъ Иоисифъ I! Признателность дължимъ и на първитѣ двама блаженопочинали Неврокопски митрополити Илариона и Макария, които въ негодни времена се потрудиха благоуспѣшно за устройството на Неврокопската епархия! Да бжде вѣчна тѣхната блажена и свѣтла паметь и непреходно тѣхното богоугодно и народополезно дѣло!

Възлюбени чада на светата ни родна Църква и предани рожби на цѣлокупната ни Родина!

Признато е, че нашиятъ народъ е билъ всѣкога скроменъ въ своитѣ желания и сдържанъ въ своитѣ стремежи. Като народъ, той никога не е посѣгалъ на чуждото, а най-многото, къмъ което се е стремѣлъ, е било — да запази своето или пъкъ да го възстанови, когато го е изгубвалъ. Той е гледалъ да има най-много само онова, което е било жизнена необходимость за него и което той е трѣбвало да притежава като свое неотемлемо свещено право по божественитѣ и по човѣшкитѣ закони. Сега се извършва *третото най-велико завършително събитие въ дѣлото на всебългарското възстановление.* Сега Българската Църква и българската държава сѫ възстановени и върху по-голѣмата часть отъ поробенитѣ до недавна наши земи! Сега се довършва нашето освобождение и обединение. Благодарейки съ дълбоко умиление на Бога за тая Негова велика милость, нека всички българи отправимъ — съ едно сърдце и една душа — пламенни молитви къмъ Господа Всевишний да подкрепи въ тѣзи решителни времена българския народъ да *довърши напълно и утвърди во вѣки съ Божия сила и свои усилия дѣлото на всебългарското обединение!* Тая цель е толкова велика, че не бива да бждатъ щадени никакви усилия и жертви за нейното постигане! Сега всички и всичко за свободна обединена България съ несъкрушима вѣра въ победата и тържеството на Божията правда и правдата на онеправданий български народъ! Така ще се изпълни Божията повеля и жизнената необходимость за българския народъ – всички българи и вѣковни български земи отъ единната всебългарска Родина да бждатъ завинаги приютени подъ майчиното крило на Българската Църква и подъ благословения скиптъръ на българския царь въ свободна цѣлокупна България за Божия слава и народна честь и доброчестина! Аминъ!

† *Неврокопски митрополитъ* **Борисъ**"

Дѣлото и значението на славянскитѣ първоучители св. св. Кирилъ и Методи

На 24 май всѣка година чествуваме паметьта на светитѣ братя Кирила и Методия.

Нека за моментъ разтворимъ нашата история и ще видимъ, че въ тъмната епоха на българското робство нашата родина е дала множество свѣтли образи, чиито блѣскави ореоли образуватъ сияйна гирлянда надъ нашето поробено отечество и пръскатъ снопове свѣтлина върху народностното съзнание и духовната му просвѣта. Срѣдъ всички тия свѣтли образи, обаче, има две имена, има два символа, чиято живителна свѣтлина надхвърля границитѣ на нашето отечество и се разлива далече по обширнитѣ земи на цѣлото славянство. Това сж двамата братя Кирилъ и Методий, това сж два образа, които се сливатъ въ едно свѣтло знаме, което се издига презъ IX вѣкъ първоначално въ Солунъ, отъ гдето шедствува и пръска живителни лжчи въ Моравско и Панония, въ Венеция и Римъ, въ България и цѣлото славянство.

Родени въ Солунъ, родина и люлка на българската просвѣта още отъ най-старо време и важенъ политически и религиозенъ центъръ на цѣла Македонска область, тукъ тѣ научили у дома си и на улицата славянски езикъ, а въ училището гръцки езикъ. „Вие сте солунчани, казвалъ имъ императорътъ Михаилъ, а солунчвни всички говорятъ по славянски."

За по-стария братъ Методий не сж запазени сведения — знае се, че той билъ красивъ, удивлявалъ съ своята външна красота и благороденъ характеръ Постжпилъ на държавна служба и понеже знаелъ славянски езикъ, нѣколко години билъ управитель на едно славянско племе. Послѣ Методий, вѣренъ на своя вжтрешенъ гласъ, се отказалъ отъ свѣтския животъ и се отдалечилъ въ монастиръ при планината Олимпъ.

Кирилъ, най-малкото дете на солунския гражданинъ Лъвъ, се родилъ въ 827 год. Още отъ малъкъ показалъ наклонность къмъ тихъ, съзерцателенъ, философски животъ. Когато постжпилъ въ училище, надминавалъ по успѣхъ всички свои другари. На 14 години остава безъ баща и майка му почва да се грижи за него. Поради голѣмитѣ дарби и царско покровителство, той би могълъ да стигне до блѣскаво положение въ свѣта, но той се предава въ служене Богу, като станалъ калугеръ. До като Методий живѣлъ съ своитѣ блѣнове всрѣдъ дивното безмълвие въ монастира при Олимпъ, дошълъ при него на уединение и Кирилъ, за да преплете отъ сега нататъкъ своята съ неговата сждба и задружно да завживѣятъ единъ и сжщъ животъ, съ едни и сжщи мисли за бждеща дейность всрѣдъ славянскитѣ народи. Тукъ тѣ създали най-свѣтлото и най-могжщото орджие — славянската азбука — и започнали да превеждатъ отъ гръцки на славянски езикъ свещенитѣ книги.

Отъ тукъ тѣ били извикани отъ византийския императоръ въ Цариградъ и въ 860 година изпратени съ мисия въ страната на хазаритѣ. Следъ това наново се завърнали въ Цариградъ. Въ това време императорътъ получилъ молба отъ моравския князъ Ростиславъ да му изпрати истински учитель и просвѣтитель, който да научи него и народа му на истинитѣ на християнската вѣра на родния му езикъ, и императорътъ изпратилъ двамата братя Кирилъ и Методи като най-подготвени за тази цель.

Братята съ голѣма радость и съ евангелието въ ржка заминали за Моравия. Радостьта на моравцитѣ била всеобща. Съ особено внимание тѣ слушали новитѣ учители и охотно приемали христовата проповѣдь на роденъ езикъ. Но колкото била голѣма радостьта на моравцитѣ и колкото било голѣмо усърдието на славянскитѣ апостоли, толкова по-голѣма била и умразата на католическото духовенство къмъ тѣхъ. Тѣ били наклеветени предъ папата въ Римъ и повикани на сжд. Кирилъ блѣскаво се защитилъ и спечелилъ диспута съ най прости аргументи: „Слънцето, казалъ той, свѣти за всички, дъждътъ вали за всички и въздухътъ се диша отъ всички. Какъ може тогава да се позволяватъ само три езика, а всички останали народи да останатъ глухи и слѣпи?"

Уморенъ отъ дългото пжтуване Кирилъ се разболѣлъ и на 14. II. 869 год. умрѣлъ въ Римъ.

Методий продължилъ грижитѣ за просвѣта на славянитѣ на тѣхенъ роденъ езикъ, ала не вече въ Моравия, а въ Панония, но и тамъ билъ преследванъ и следъ дълги лишения въ 885 год. на велики четвъртъкъ при изгрѣвъ слънце, великиятъ славянски просвѣтитель издъхналъ въ ржцетѣ на своитѣ най любими ученици съ думитѣ: „Господи, въ твоитѣ ржце предавамъ душата си".

Тѣхнитѣ ученици били изгонени отъ Моравия, но дѣлото на двамата равноапостоли не пропаднало. Тѣ били приети и спасени въ България отъ Царь Борисъ и неговиятъ висококултуренъ синъ Симеонъ, които разтворили не само царството си, но и сърдцата си за ученицитѣ на двамата апостоли.

За това, което светитѣ братя направиха за българския народъ частно и за славянския изобщо, си остава ненадминато

Славата имъ вѣчно ще грѣе въ българскитѣ сърдца. Ние благоговейно ще нашепваме, а подрастващитѣ поколения ще се вслушватъ въ нашия зовъ — зовъ за просвѣта, зовъ за съвършенство, зовъ за възвишена любовь къмъ своя Царь и родина!

Слава, вѣчна слава на Кирила и Методия! Поклонъ предъ свѣтлата имъ паметь.

Атанасъ Ел. Павловъ — Крушово

Нови бѣжанци

Напуснали роденъ кошеръ безъ царица
Скитащи срѣщамъ! мжже, жени дечица
Лицата имъ помрачени отъ тжга
По оставена родна стрѣха в'беда

Избѣгали в'тъмни нощи презъ усои
Да спасятъ животъ отъ диви малесори
Устояли на вихрушки силни, бурни
Огрѣ ли ги, слънце, с'очи си лазурни?

Китно бѣло рухо имъ е поцърнѣло
Румено имъ лице — жълто посърнѣло
Огрѣ ли ги ти, слънце, и стопли ли ги?
С'усмивката си блага одари ли ги?!

Бѣжанци сж: Рѣкалии и Дебрани
Прочути иконописци и ръзбари
Огрѣй ги ти, слънце, сълзи имъ пресуши
Подъ твоя покривъ страдалцитѣ приеми!

Тогазъ сърдце ми жално не ще ридае
Небосклона синий чудно ще сияе! . . .

Ружа Мелети

Ревизионната чета въ Битолския револ. окржгъ.

8

Въ Битолския районъ съ четата на Георги Сугаревъ. Смилево. Срещата съ Анастасъ Лозанчевъ въ с. Брусникъ

(Продължение отъ кн. 2—3 152 3)

Читателитѣ ще си спомнятъ, че още съ първото писмо, което получихме въ с. Орѣоицъ отъ окр. комитетъ на Битоля, бѣхме отправени отъ сжщия къмъ Смилево — родното село на Даме Груевъ. За Смилево и смилевчани ни се казаха доста добри референции и отъ Прилепския войвода П. Ацевъ, а следъ него и отъ Крушовския Гюрчинъ Наумовъ, при пребиваването ни въ тѣхнитѣ райони. И действително, пжтуването ни отъ с. Брѣзово до Смилево бѣше доста свободно: чувствувахме се извънъ всѣкакви злокобни изненади.

Нощьта на 22 октомври 1902 г. преваляше, когато наближихме Смилевското монастирче „Св. Петъръ" — около 2 клм. надъ селото въ недрата на Бигла планина и чухме уговорената парола на посрещачитѣ ни. Първи отъ тѣхъ се приближи въоржженъ и приветливо ни доброса ржководителтъ на организацията въ с. Смилево — Георги Павловъ Чурановъ.

— Въ село е и нашиятъ войвода Сугаревъ, който ве чака — бѣха първитѣ думи, които ни пришепна ржководитдлтъ, и даде знакъ на другаритѣ си — посрещачи, които се обадиха тоже изъ шубрака въ страни отъ оградитѣ на монастирчето.

Четири добре въоржжени младежи отъ Смилево веднага ни заобиколиха и добросаха, следъ което излѣзоха напредъ въ авангардъ съ нашия патраулъ. Предвождани отъ ржков. на селото, потеглихме и се спуснахме по планинския пжть за с. Смилево. Съмваше се. Въ низинитѣ се очерта ясно идеалното планинско разположение на селото съ масивни хубави кжщи, построени грижливо по стръмнинитѣ въ нѣколко махали, които се раздѣляха отъ шуртящата кристална вода на криволичещата селска рѣка. Следъ редъ лжкатуши по стръмния планински пжть влѣзохме въ село Смилево.

Надъ гроба на стария войвода Кольо Добролицки четници и четнички българи, борещи се срещу гърцитѣ въ Костурско, IV. 1943 год.

На мегдана предъ училището ни посрѣщна съ четата си и Битолскиятъ районенъ войвода Георги Сугаревъ, който бѣше пристигналъ предидущата нощь. Следъ едно умилно опознаване между четницитѣ отъ дветѣ чети, трѣбваше да приемемъ и приветливитѣ добросвания на смилевчани, които бѣха се събрали по тази тъй ранна доба за посрещането и разквартируването ни въ селото.

Момчетата отъ дветѣ чети съ обща парола настанихме по две групи въ всѣка махала, а ние съ Г. Сугаревъ останахме къмъ центъра на селото.

— Тукъ е „слободно". И женитѣ и децата ни сж комити — каза ни самодоволно вдъхновенъ придружаващиятъ ни ржководитель на организац. въ селото Георги Павловъ Чурановъ, и прибави: „Можете сега да си починете спокойно. Агитѣ яко не идватъ въ нашето село...

Низъкъ на ръстъ, но съ високъ духъ и приятно словохоотливъ, ризсждителенъ и пъргава разпоредителность, той отъ всички се именуваше бай Георги. Така се обръщахме винаги и ние къмъ Георги Павловъ Чурановъ — душата на организацията въ това именито село, съ чисто планински характеръ, въ Битолския районъ. Казанитѣ ни отъ бай Георги думи не бѣха фрази на самообълщение, а една действителность, въ която лично се увѣрихме и констатирахме: Голѣмо село съ надъ 450 български семейства, чиито родоначалници сж нѣкогашнитѣ измжчени преселници — мияци отъ Дебърско. Самото планинско мѣстонахождение и разположение на селото, като синоръ на Битолския, Ресенския и Демиръ-Хисарския райони сж предопредѣлили Смилево за безспоренъ стратегиченъ междурайоненъ пунктъ и упора на В. М. О. Р. О. въ всѣко отношение.

Въ служебната ни беседа съ Битолския районенъ войвода Георги Сугаревъ, последниятъ за Смилево се изрази: „Тукъ е царството на организацията за Битолския окржгъ. Рѣдко идватъ потери, а турци никакъ..."

Съ Тома Давидовъ бѣхме възприели за правило да не престояваме повече отъ едно денонощие при обиколката ни въ селата. Въ Смилево за първи пжть направихме изключение. Чувствувахме, че сме вънъ отъ всѣкаква изненада да причинимъ нежелателни последствия и на добритѣ съ високо родолюбиво съзнание смилевчани. Тукъ „Слободно" — въ пълната смисълъ на тази дума,—отпразднувахме и Димитровденъ, като взехме участие и въ църковната служба. При шесть дневното ни пребиваване въ Смилево, не само че си починахме добре, както ни пожела това чистосърдечно още първия день бай Георги, но и „основно" да се попречистимъ и да се попристѣгнемъ, следъ дългитѣ ни еженощни пжтувания до тукъ съ царвули, чорапи, дрехи и пр., каквито достатъчно ни бѣха изпратили за всички въ четата отъ комитета въ Битоля. За нашето присжтствие не забелязахме никакво стѣснение у смилевчани, които по нарядъ съ часове сами денонощно охраняваха от-

вънъ селото си Повечето отъ тѣхъ винаги бѣха около насъ и при четницитѣ, съ които се забавляваха и упражняваха за свободно да си служатъ съ револвери и манлихера.

Още на другия день въ Смилево получихме и последнитѣ софийски вестници, които бѣха пристигнали въ Битоля, а така сѫщо и писмо отъ окор. комитетъ въ допълнение на първото, което бѣхме получили при денуването ни въ с. Орѣовицъ — Прилепския районъ. Следъ служебната ни конференция съ Битолския районенъ войвода Георги Сугаревъ отъ тукъ можахме да си размѣнимъ още по две писма съ окр. комитетъ въ Битоля. Така можахме да се пояснимъ достатъчно за предстоящата ни работа, като ревизионна чета и начина за личната ни среща въ с. Брусникъ, като най подходяще и близко село надъ Битоля.

Смилево бѣше така добре организирано, че не счетохме за нуждно да направимъ общо агитационно събрание, както това направихме въ селата Селце и Пуста-рѣка. Тукъ, обаче, се постави началото за единичното и групово обучение съ оржжие на по-младитѣ и надеждни членове на организацията, а така сѫщо и запознаването имъ съ разглобяването и почистването на пушкитѣ, напѫтствия за пазенето имъ и пр. За тази цель въ четата ни имахме и подготвени подофицери, оржжеенъ техникъ и отдѣлионни началници, които тукъ влѣзоха въ ролята си. Така се пристѫпи и къмъ обучението да се служи свободно съ всѣко оржжие при стрѣлба, като се произведоха и първитѣ боеви обучения презъ деня вънъ отъ селото ведно съ четата на Г. Сугаревъ. Въ тѣзи обучения взеха участие по редъ и всички младежи отъ селото, подъ личното ржководство и командуване на Т. Давидовъ и портупей юнкера въ четата ни Димитъръ Дечевъ. Въ това отношение, безъ какъвто и да е рискъ позволяваше и самото мѣстонахождение на с. Смилево.

Не пиша легенди. Тѣзи, които ще ми направятъ честьта да следятъ и четатъ записките ми като секретарь на ревизионата чета въ Битолския революц. окржгъ, отъ началото до края, ще узнаятъ защо пиша и хроникирамъ нѣкои прояви и факти, които, безспорно, даватъ ясна и обективна представа за положението на В. М. О. Р. О. въ Битолския окржгъ преди акцията за общъ въоржженъ бунтъ.

Битолскиятъ районенъ войвода Георги Сугаревъ е роденъ и израстналъ въ Битоля, кѫдето е получилъ и гимназиалното си образование. Младъ, симпатиченъ войвода, едва 25 годишно хрисимо момче, съ ревнива педантичность и увлечение въ своя идеализъмъ на примѣренъ и добъръ организаторъ, той бѣ съ голѣма съобразителность. Четницитѣ му, както и въ другитѣ окол. райони, бѣха отъ селата — бивши легални членове на организацията, но по разни афери, както и самиятъ имъ войвода Г. Сугаревъ, вмѣсто затвора сѫ предпочели комитлъка, за да продължатъ освободителната борба до край. Предишнитѣ връзки на Г. Сугаревъ съ легалнитѣ ржководни лица на организацията, като членъ въ ржков. тѣло въ Битоля преди провъзгласяването му за районенъ войвода, достатъчно улесняваха неговата работа и предназначение. Солидаренъ съ всички разпореждания отъ по-горното началство, Г. Сугаревъ винаги бѣше готовъ да подчини личнитѣ си разбирания за общото благо и успѣхъ на освободителното ни дѣло.

Съ такова убеждение за Битолския войвода Георги Сугаревъ нне останахме и следъ раздѣлата ни съ него.

Въ обсега на Битолската районна чета бѣха селата въ Битолското поле, въ съседство съ тия въ полето на Прилепския и Леринския райони, чието обслужване бѣ изложено на по-голѣмъ рискъ при случайно откриване и сблъскване съ кръстосвашитѣ турски потери. Съ тактичната си съобразителность, обаче, улесняванъ достатъчно и отъ опитнитѣ си четници, които познаваха добре всѣки кѫтъ на района, Г. Сугаревъ продължаваше безупречно своето дѣло.

Въ Смилево и женитѣ бѣха достатъчно революционизирани. При отсѫтствието на мѫжетѣ си, които съ своя черенъ гурбетчилъкъ поддържаха семействата си, смилевчанки достойно и съ рѣдко себеотрицание ги замѣстваха при всички нареждания отъ ржководителя на организацията въ селото. Тукъ ние заварихме и първитѣ две жени комитки — Сребра и Донка, две млади етърви отъ с. Лера — Битолско, предпочели гората, вмѣсто турския затворъ, поради изрършената преди нашето идване шумна афера въ родното имъ село, като активни участнички въ екзекуцията на звѣра — човѣкъ Джелебъ Реджо Сульовъ отъ сѫщото село. Понеже съ обявяването имъ за нелегални, наедно съ съпруга на първата — Апостолъ Илиевъ Марковъ тѣ сѫ взели цѣлата отговорность предъ турската власть въ Битоля, и тази афера не бѣше засегнала организационнитѣ дейци отъ околнитѣ села, както обикновено ставаше това при всѣка афера, като усвоено право на турската власть за тероризиране и угнетяване българското население. Апостолъ Илиевъ, като главенъ авторъ въ екзекуцията на Реджо Сульовъ, бѣше новиятъ съревнива изпълнителность четникъ и винаги въ предния патрулъ, като охотникъ при движението въ четата на Георги Сугаревъ.

Аферата въ с. Лера, поради участието на жени въ екзекуцията на единъ виденъ и силенъ на деня турчинъ, а по-особено и поради начина на изпълнението, бѣше достатъчно стреснала турското население въ селата. Бѣше се създало внушението... "И кауркитѣ станаа комитки". Поради смѣлия характеръ на това дѣло, което по своето естество достатъчно говори за революционизирането на българската жена въ освободителната ни борба въ Македония, като безспоренъ архивъ и за поколѣнията, посветихъ отдѣлна статия съ подробноститѣ и причинитѣ на тази афера, така както ни се поясни и чухме въ Смилево отъ Георги Сугаревъ и при разпита на Апостолъ, жена му Сребра и Донка Ставрева.*)

По указание отъ окр. комитетъ въ Битоля, придружени отъ Битолската районна чета на Георги Сугаревъ, на 29 срещу 30 октомврий 1902 г. презъ нощьта влѣзохме и безшумно бѣхме настанени за денуване въ с. Брусникъ, малко село въ предградието надъ Битоля, съ около 120 кѫщи българско население, въ политѣ на Пелистеръ планина. Поради близостьта му надъ града, при заоряването зередиха се и чувахме ясно всички низамски тржби на сигналиститѣ отъ казармитѣ на турския гарнизонъ въ Битоля. Тукъ сварихме ржк-

---

* Подробности вижъ въ статията „И кауркитѣ станали комити" въ кн. 8 (88) и кн. 9. (89) на Илюстрация „Илиндень" — 1937 год.

ководителя на окр. комитетъ Анастасъ Лозанчевъ, съ когото стана предварително уговорената ни среща и личното ни запознаване. Въ продължителна конференция презъ деня, съ участието и на районния войвода Георги Сугаревъ, като представители на окр. комитетъ въ Битоля, се засѣгнаха всички по-актуални въпроси за предстоящата работа на ревизионната чета въ окржга и по-специално въ нѣкои околии. За насъ съ Т. Давидовъ, като началници на тази чета, бѣше отъ значение да чуемъ и узнаемъ легитимното мнение и становище изобщо на окр. комитетъ съ оглед директивитѣ ни, дадени отъ Гоце Дѣлчевъ.

За положението на организацията въ Битолския окржгъ и по отдѣлно за всѣка околия, отъ Ан. Лозанчевъ не чухме повече отъ онова, което съ по голѣми подробности ни се каза повѣрително, преди да тръгнемъ отъ Гоце Дѣлчевъ и Георче Петровъ, като задгранични представители на В. М. О. Р. О. въ София. Дѣлчевъ наскоро бѣше се завърналъ отъ обиколката си въ Битолския окржгъ. Той лично бѣше констатиралъ и знаеше фактическото положение на организацията по-добре отъ всички.

Съ по особена загриженость Ан. Лозанчевъ ни поясни подробно създадената неприязънь между костурския район, войвода Василъ Чекаларовъ, отъ с. Смърдешъ, и обявилитѣ се въ непокорство волни войводи Коте Христовъ отъ с. Руля — действующъ съ четата си въ Малко-Преспанския районъ и Геле Апостоловъ Плачковъ, отъ с. Търсйе—въ една часть на Леринския районъ, съседни на Костурския. Ние съ Давидова останахме съ убеждението, че въ основата си този конфликтъ има елементи и на лична неприязънь, поради засегнато честолюбие на последнитѣ двама за подчинение на първия. При това положение, въ интереса на освободителното ни дѣло, намъ се налагаше при обиколката ни въ тѣзи райони да анализираме щателно фактитѣ и на всѣка цена да ги отстранимъ.

Не бѣха идентични, обаче, мненията на нѣкои отъ ржководнитѣ лица и войводи за начина и мѣркитѣ по изглеждане безболезнено неприязнения конфликтъ между В. Чекаларовъ съ Коте и Геле. Ан. Лозанчевъ ни заяви, че за нашето идване и предназначение като ревизионна чета въ Битолския револ. окржгъ своевременно окр. комитетъ е получилъ подробно писмо отъ Гоце Дѣлчевъ и Георче Петровъ въ Висока (София), а въ подследствие и отъ централния комитетъ въ Св. Гора (Солунъ) и че окр. комитетъ билъ солидаренъ съ даденитѣ ни директиви отъ Гоце Дѣлчевъ.

Възприе се да отидемъ първо въ Леринския и Малко-Преспанския райони, за които ни се каза че се считатъ безъ титулярни войводи и до назначаването на такива да проучимъ на самото мѣсто по най-цѣлесъобразенъ начинъ дейностьта на действуващитѣ тамъ съ четитѣ си Геле и Коте, а следъ това и въ Костурския районъ, за да изслушаме Василъ Чекаларовъ и другаритѣ му, за да може да се вземе въ последствие и съответно решение. Впрочемъ, такъво бѣше становището по този въпросъ и на Гоце Дѣлчевъ. Давидовъ поясни на Ан. Лозанчевъ и повдигнатия при пребиваването ни въ Прилепския и Крушовския райони въпросъ отъ войводитѣ Петъръ Ацевъ и Гюрчинъ Наумовъ, както това отбелязахъ по рано, по отношение мѣркитѣ за снабдяване организираното население съ оржжие. Лозанчевъ обясни, че нуждата за оржжие е сжщо така крещяща и за всички околии.

— До като се уреди канала за пренасянето на доставеното и складирано оржжие и материали на границата отъ задграничното представителство на организацията — каза Анастасъ Лозанчевъ — предоставено е на окол. ржководни тѣла и войводи да направятъ всичко възможно за снабдяването имъ съ оржжие, всѣки за своя районъ, по какъвто начинъ намѣрятъ за добре, по частенъ редъ, чрезъ контрабандисти турци и арнаути, отъ Гърция и Албания. Тази инициатива — прибави Лозанчевъ — е подета и даде добри резултати въ повечето околии, макаръ и съ слабо оржжие: „мартини" и „гра...."

Тукъ отъ Ан. Лозанчевъ научихме, че въ Костурския районъ къмъ края на августъ (1902) се е явилъ съ голѣма чета Полковникъ Янковъ, като представитель на разколническия емигрантски комитетъ въ София Вследствие алармистичнитѣ му натрапнически домогвания били предизвикани редъ афери въ тоя районъ и съ това Янковъ е създалъ чувствително сътресение въ организацията. Ан. Лозанчевъ съ тжга и голѣмо огорчение ни обясни и чухме доста куриози за авантюристичнитѣ прояви на полк. Янковъ, рекламирайки се за вдъхновенъ мандатйоръ на този „върховенъ комитетъ", като е забъркалъ акъла на българското население въ нѣколко села, увѣрявайки го, че било решено и билъ изпратенъ съ мисия да обяви възстание на 8 септември (рожд. Богородици) и пр. Трудно е да се убеди читателя да повѣрва, че въ този моментъ се разкриватъ попълзновенията на „афериститѣ" отъ София.

Само за харектеристика, като констатация, ще разюмирамъ тази „мисионерска" проява на полк. Янковъ въ Костурско, отреченъ отъ четницитѣ му, на които е разчиталъ да прави възстание.

Отъ онова което ни се каза и чухме съ Давидова отъ ржководството на окр. комитетъ въ Битоля, заслужава да се хроникира следното:

Полковникъ Янковъ, безсъмнено, е разчиталъ на връзкитѣ си съ населението въ родното му с. Загоричени и на това въ съседнитѣ села въ Костурско, като добре организирани. Въ случая той е билъ поласканъ и отъ обстоятелството за указания му отъ населението добъръ приемъ, презъ 1897 год, когато като офицеръ отъ българската армия, официално съ униформата си е получилъ разрешение отъ Султана и е идвалъ не само въ родното му село, но е правилъ и официални посещения въ Костуръ и Битоля. Знайно е — трупали сж се на тълпи да видятъ идеализирания отъ българитѣ въ робската страна български офицеръ, дошълъ всрѣдъ тѣхъ като знамение Божие, офицеръ, който и да е билъ той, безъ огледъ на неговата личность, който съ своята блестяща униформа, съ чудно красивата си стойка е възбуждалъ чувства на умиление и възторгъ, и за когото дълго се е приказвало изъ села и градове като за нѣщо свето, като за нѣщо велико, очаравающе. Самообълщенъ отъ това си посрещане, полковникъ Янковъ е събралъ въ четата си за четници момчета отъ костурскитѣ села, които се намирали въ България като гурбетчии.

Парадирайки шумно и съ униформата си, като воененъ мандатйоръ да обяви и ржководи въз-

станието, за което е увѣрявалъ всички и навсѣкжде, че за тази цѣль били изпратени и заели мѣстата си сжщо голѣми чети, начело съ офицери и генерали въ всички по главни пунктове и околии въ Македония, полк. Янковъ на първо време е убедилъ и увлѣкълъ населението въ родното му с. Загоричени, а въ последствие чрезъ тѣхъ и това въ околнитѣ села. Така той се е опиталъ да прибере за свои сподвижници и отъ поститѣ четници отъ съседнитѣ райони — Леринския и Преспанския, начело съ Коте Христовъ отъ с. Руляно, е билъ открить отъ турскитѣ потери и много отъ четницитѣ му загинали въ сражение надъ с. Загоричени.

За негово съжаление, полк. Янковъ не само че не е успѣлъ да вплете въ мрежата си, но е билъ и изобличенъ съ по трезвитѣ разбирания на главнитѣ ржководни фактори на организ. въ Костурския районъ. Последнитѣ веднага сж влѣзли въ връзка съ окр. комитетъ въ Битоля и следъ като имъ е било обяснено, че идването на полк. Яковъ нѣма нищо общо съ В. М. О. Р. О. и че това е едно порочно дѣло подъ влиянието на външни фактори, отречени отъ устава на организацията, съ преднамѣрна цель и угроза на единството на сжщата и пр. костурскиятъ войвода В. Чакаловъ и другаритѣ му сж взели сериозна позиция. При първата имъ среща съ полк. Янковъ тѣ сж му дали да разбере, че за подобни възстанически и др. акции е компетентенъ да разпорежда само централниятъ комитетъ на В. М. О. Р. О. а не и други. Поради това му е било предложено да напустне доброволно Македония, ако не желае да се солидилизира съ нарежданията на окр. комитетъ въ Битоля, респективно на централния комитетъ въ Солунъ, като декларира, че се поставя въ пълно подчинение и разположение на В. М. О. Р. О.

По този начинъ полк. Янковъ се е почувствувалъ деградиранъ и отреченъ не само отъ съселянитѣ му отъ с. Загорчени, но и отъ четницитѣ му, на които главно е разчиталъ за провеждане плана на мисията си: една часть отъ четницитѣ въ четата му падпали въ сражение съ аскера, други се присъединили къмъ Костурската районна чета, а трети сж напуснали и се прибрали при семействата въ роднитѣ си села. Така Полк. Янковъ е билъ принуденъ да напусне Костурско, следъ като съ парадиитѣ си е създалъ редъ афери съ блокади, претърсвания и арести съ денонощни потери отъ турската власть въ селата на Костурския районъ.

Следъ като отождествихме възгледитѣ и мненията ни по всички по важни организац. въпроси въ връзка съ предстоящата ни работа, като ревиз. чета, сжщия день се раздѣлихме съ Ан. Лозанчевъ съ интимнитѣ ни благопожелания: следъ като завършимъ съ успѣхъ първата ни обиколка въ всички окол. райони, да се видимъ и поздравимъ пакъ за съответни решения съ участието и на всички районни войводи и окол. ржководители на организац. въ окржга.

При денуването ни съ двете чети въ с. Брусникъ, макаръ и въ предградието надъ вилаетския административенъ центъръ, Битоля, ние бѣхме предметъ на особено внимание съ безшумно гостоприемство отъ страна на селянитѣ — съзнателно организирани. Вечерьта отъ казарменитѣ помѣщения на Битоля започнаха и слушахме всички аскерски сигнални тржби и барабани, артилерийски и суварийски фанфари съ бандата имъ за сборъ, провѣрка и пр. а сжщо така и оригиналната имъ церемония — дова (обща молитва) за Султана съ дизхармоничния възгласъ „Падишахъмъзъ чокъ йяша -а-а-а" (Да живѣе Султанътъ). Когато всичко утихна и Битоля, потънала въ мракъ се унасяше въ дълбокия си сънъ, придружени отъ четата на Георги Сугаревъ безшумно напуснахме с. Брусникъ и поехме пжтя надъ казармитѣ къмъ Битолското поле за Леринския районъ.

Патрулирани отъ опитнитѣ четници на Г. Сугаревъ, въ редица съ по-голѣми разстояния единъ следъ другъ, минаваме въ дѣсно надъ казармитѣ. На пжтя привлече вниманието ни голѣмата чешма въ района на казармитѣ съ изобилно течеща вода и спираме. Не отъ жажда а отъ лудория, ей тъй за куриозъ, четницитѣ се надпреварваха да опитатъ вкуса на тази благодатна планинска вода. Следъ малка любопитна почивка, при която битолскиятъ район. войвода Г. Сугаревъ достатъчно задоволи и звинтересованостьта ни, като ни поясни нагледно разположението на видоветѣ казармени помѣщеиня и постройки съ тѣхнитѣ предназначения, депата и табитѣ (погребитѣ) чиито силуети въ тъмнината се очертаваха ясно подъ насъ, а така сжщо и за разположението на махалитѣ (кварталитѣ) съ по-важнитѣ сгради въ Битоля, ние безмълвно продължихме пжтя си къмъ полето.

Освенъ Смилево и Брусникъ, въ Битолския районъ посетихме и селата Цапари — въ подножието на Пелистеръ планина и Кръстоворъ — въ полето. Въ с. Цапари сме предметъ на особено внимание и гостоприемство. Макаръ и само на 13 клм. отъ Битоля, присжтствието на дветѣ чети не бѣше тайна и за децата. За да се заякчи още повече вѣрата въ освободителното дѣло на селянитѣ въ това село, съ изпитано българско народностно гордо съзнание, вечерьта се състоя общо събрание, въ което съ по-голѣмъ ентусиазъмъ имъ говори Т. Давидовъ, като началникъ на ревиз. чета. Денуването ни въ с. Кръстоворъ — на 3 клм. отъ Битоля — стана предпазливо.

Предидушия день отъ Битоля бѣха изпроводили до ржководителя на организац. въ Леринъ за нашето отиване и посрѣщане първо въ с. Баница. Поради това съ приближаването ни презъ полскитѣ села Георги Сугаревъ съ четата си остана въ своя районъ, а ние съ двама куриери се отправихме къмъ с. Баница, кждето сжщата нощь влѣзохме и останахме за преденуване.

Христо Настевъ

(следва)

Илинденското въстание по споменитѣ на

СВѢТОЗАРЪ ГЕОРГИЕВЪ

— единъ отъ малцината останали живи революционери.

Българскиятъ народъ, въ своето минало и въ борбитѣ си за национално обединение, много пѫти е поднасялъ на свѣта чудни по своя героизъмъ и пълни съ себеотрицание дѣла, — рожба на вдъхновени народни водачи, които, ратувайки за велика и обединена България, не се спираха предъ нищо, дори и тогава, когато смъртьта ги дебнѣше на всѣка крачка. Отъ смъртъ тѣ не се бояха. — Посрещаха я съ радость, съ гордость и пълно самообладание. Затова, ако църквата възпѣва и величае героизма на своитѣ светии за вѣрата на Христа Бога и Неговото свето учение, то и ние можемъ спокойно да посочимъ и възпѣемъ дѣлата на нашитѣ народни герои съ сѫщото усѫрдие, защото и тѣ положиха своя животъ за правдата и свободата за които нашиятъ Господь Христосъ увисна доброволно на кръста. Наградата за първитѣ е вѣчното блаженство и лицезрение на Бога. Наградата за вторитѣ е да каже нѣкога народътъ, че умрѣха за правда и за свобода на своя поробенъ братъ

Ако ли нѣкой отъ тѣзи борци оцѣлѣе и излѣзе живъ отъ борбата, презъ цѣлия си животъ той само едно блѣнува — да посочи на по-младитѣ споменитѣ си за страшнитѣ борби на тѣзи народни борци, на чиято саможертва само се дължи нашата политическа и духовна свобода, и да разбератъ тѣ — младитѣ — добре цената на тази свобода, та когато отечественията дългъ ги позове, съ радость и усмивка да се отзоватъ съ чиличени гърди и несломимъ духъ да посочатъ на врага и свѣта, че тѣ сѫ достойни наследници на онѣзи, съ чиято кръвь е изкупена нашата национална и духовна свобода.

Днесъ българскиятъ народъ е щастливъ, защото очакваната отъ вѣкове свобода дойде и то почти въ нейната цѣлость. Това крупно събитие въ нашата история подействува само върху душитѣ и сърдцата на онѣзи, още малко останали живи дейци отъ миналитѣ ни борби, които въ този актъ на народностното ни обединение виждатъ реализирани своитѣ мечти, виждатъ своя идеалъ осѫщественъ, радватъ се, тържествуватъ и горятъ отъ желание да поднесатъ на младитѣ картината на страшнитѣ борби, за да разбератъ, какъ се е дошло до пълното тържество на потъпканата ни правда. Всичко това тѣ правятъ, за да дадатъ възможность на по-младитѣ да разбератъ, че днешната велика радость на обединена и цѣлокупна България не ни е поднесена на готово, а тя е извоювана съ хиляди и хиляди знайни и незнайни жертви на нашитѣ бащи, дѣди и прадѣди.

Такъвъ единъ нашъ родолюбецъ и революционеръ отъ борбитѣ за нашето обединение е и Свѣтозаръ Георгиевъ Новевъ — рожба на многострадалната ни Македония, още живъ Илинденецъ, който, следъ печалния край на Илинденската епопея, намѣри прибѣжище въ братската ни по сѫдба и участь Унгария, отъ кѫдето и се обажда.

Кой е Свѣтозаръ Георгиевъ Новевъ? Единъ скроменъ, но съ високъ благороденъ духъ, истински синъ на Македония и ученикъ на Борисъ Сарафовъ.

На въпроса за споменитѣ му отъ Илинденската епопея, той ми отговори следното:

„Роденъ съмъ въ с. Вранещица, Кичевска околия, въ 1882 година.

Детскитѣ си години прекарахъ въ родното село, при родителитѣ си. Много пѫти наблюдавахъ жестокоститѣ на турцитѣ. Много пѫти съмъ билъ свидетель на страшни картини. Още като дете, слушайки хайдушкитѣ ни пѣсни, благоговѣехъ предъ невидимия образъ на възпѣвания герой. Слушайки тѣзи народни пѣсни, азъ ги заучавахъ и ги усвоявахъ като собствена плъть и кръвь. Когато поотраснахъ, научихъ отлично да бия тъпанъ и дайре, и като такъвъ нѣмаше сватба въ Кичевска околия, кѫдето да не бѣхъ канenъ да свиря съ нашата чета. Тамъ азъ намирахъ най-подходящъ случай да излѣя душата си и мѫката за народната ни свобода. Обичахъ хайдушкитѣ и народнитѣ ни пѣсни и съ пълна душа и сърдце ги поднасяхъ на роднитѣ ми братя — роби. Тѣзи пѣсни изпълваха слушащитѣ ги съ радость, но въ сѫщото време възбуждаха и мисли за борба противъ поробителя. Тогава бѣхъ вече на 15 години. Нашиятъ комитетъ въ с. Вранещица бѣше подъ ржководството на Кичевския, а този пъкъ — подъ това на Битолския, който бѣше централниятъ ни комитетъ подъ ржководството на Борисъ Сарафовъ. Азъ бѣхъ куриеръ на нашия солски и районнитѣ чети и комитети. Нашитѣ селски войводи бѣха — на с. Вранещица — Методи Стойковъ и Трайко Ковачевъ. На Кичево бѣше районенъ войвода Ванчо Мицковъ Сърбаковъ. Отъ 1900 — 1903 година азъ бродихъ отъ село на село и отъ градъ на градъ, като куриеръ на организацията. Споменитѣ ми за тѣзи скитания и обикалки сѫ свързани съ такива моменти, които никога нѣма да забравя, но и да ги опиша или възпроизведа надали бихъ можалъ, защото имаше такива случки и изненади при изпълнение на възложената ми мисия, които човѣшкото слово и перо е слабо да опише. Моменти на страхотность, но и моменти на възторгъ, на национално величие и гордость. Въ 1903 година атмосферата бѣше много тежка. Народътъ тънѣше въ мизерия. Тѣ не се поддаватъ на описание. Никой не се чувствуваше сигуренъ, че утрешниятъ день ще го завари живъ. Безправие и мѫчение, гладъ и мизерия царуваха около насъ. Всѣки чувствуваше, че е настѫпилъ вече моментъ, когато това вѣковно мѫчение трѣбва да намѣри своя край. Ние день и нощь сновѣхме отъ градъ на градъ и отъ село на село и проповѣдвахме на народа утрешната свобода. И ако е нуждно за нея живота си да жертвуваме, трѣбва това да направимъ, защото по-достойно е да умремъ като борци за свобода, отколкото като жалки мѫченици въ ржцетѣ на подтисника Цѣлиятъ народъ се въодушевляваше отъ тази идея, и нашето дѣло намираше подкрепа въ нашитѣ сънародници. И действително, на св. Илия атмосферата бѣше неудържима и свещената борба започна. Нашата

бойна чета зае позиция отъ Битолското шосе до с. Лисичане и р. Велика. Боятъ се започна въ 6 часа сутриньта. Да описвамъ духа на бойцитѣ и общото въодушевление се считамъ слабъ. Това не бѣше бой, а единъ полетъ, пъленъ съ надежди за утрешната свобода и съ пълното съзнание да се смаже врага — вѣковния ни подтисникъ. Ние бѣхме малко на брой. Бѣхме две чети на брой около 120 — души, врагътъ бѣше стократно повече отъ насъ. Духътъ ни, обаче, бѣше великъ и бодъръ и многочисленостьта на врага на ни плашеше. Бихме се шесть часа непрекжснато. Много отъ моитѣ другари паднаха. Противницитѣ ни правиха много опити да ни отблъснатъ, но усилията имъ останаха безполезни. Тогава къмъ 12 часа на обѣдъ дойде отъ Кичево редовенъ аскеръ, и нашата чета бѣше принудена да отстжпи задъ село Вранещица. Селото бѣше предварително изпразднено. Всички жени и деца бѣха се скрили въ гората задъ селото. При отстжплението ни, женитѣ и децата останаха беззащитни.

Много изстрели се дадоха следъ мене, но великъ е нашиятъ Богъ и подъ негова закрила останахъ невредимъ. Изкачихъ се на едно високо мѣсто и отъ тамъ наблюдавахъ и продължихъ стрелбата. Всичкитѣ ми другари помислиха, че азъ съмъ станалъ жертва на увлѣчението си. Но Богъ ме запази. Следъ обѣдъ отъ къмъ село Кладникъ дойде къмъ Битолското шосе въ наша помощь четата на Арсо Войводата отъ с. Подвизъ, Кичевско. Като наблюдавахъ отъ височината тази картина, сълзи на умиление, и надежда изпълниха душата ми. Останалитѣ отъ нашата чета живи борци се събрахме и започнахме да гонимъ бѣгащитѣ. Това продължи до вечерьта. Тогава нашето село даде доста много жертви. Видѣхъ съ очитѣ си Дѣдо Угринъ, Насте Стояновъ, Кита Настева — съпруга на Димитрия Голобовски. Последната даде живота си, но не и съпружеската си вѣрность. Ранени имаше много. Времето бѣше доста напреднало, а и турцитѣ ги нѣмаше вече никакви. Четата ни веднага се отново сформи рува и поехме балкана. На другия день рано чухме страшенъ пушеченъ огънь. Между селото Карбуница и монастира „св. Пречиста" се водѣше страшенъ бой. Тази мѣстность се именува Гюргевица. Тамъ се сражаваше Арсо отъ Подвизъ, Капитанъ Дечевъ, Йорданъ Пиперка отъ с. Козица,а по-късно и нашитѣ две чети. Противникътъ ни бѣше Сеферъ ага, който бѣше организиралъ турската милиция отъ всички турски села, около и отъ гр. Кичево, да сжщо така заедно и съ редовната войска. Борбата бѣше жестока и по численость неравна. Ние се биехме като лъвове. Много наши другари намѣриха тамъ смъртьта си.

Боятъ започна рано сутриньта и продължи цѣлия день до късна вечерь. Тамъ бѣ раненъ и Арсо войводата. Нощьта настжпи и двете страни се оттеглихме. Радостьта ни бѣше го

Свѣтозаръ Георгиевъ

лѣма, когато на бойното поле намѣрихме Сеферъ Ага убитъ отъ четника Аритонъ, отъ с. Доленци. Следъ това ние отидохме между селата Голѣмо и Малко Църско, тамъ получихме отъ селянитѣ храна и останахме на почивка, На другия день войводата Йорданъ Пиперка нареди нашитѣ две чети да отидатъ на бойното поле при Гюргевица и да приберемъ убититѣ и ги погребемъ по нашия християнски обичай. Каза ни, че ако има аскеръ и открие по насъ огънь, той веднага ще ни се притече на помощь. Заповѣдьта му бѣ изпълнена. Ние събрахме 34 души убити наши другари и ги привързахме на 17 коня, съ които ги занесохме въ църквата на с. Кладникъ. Тамъ, следъ като бѣха опѣти отъ свещ. Насте Веляновъ, погребахме ги въ двора на църквата. Свещеникъ Насте Веляновъ бѣше нашъ боенъ другарь. И днесъ въ двора на църквата почиватъ нашитѣ бойни другари, които съ своята кръвь и животъ подчертаха предъ свѣта и предъ младитѣ, какъ трѣбва да се мре за родната свобода. . .

Следъ това ние останахме въ балкана около с. Вранещица и чакахме заповѣдь за по-нататъшни действия. Въ това време Пешо Паша, подвойвода на Ванчо Сърбаковъ, намиращъ се въ Песякъ планина, написалъ писмо на Кичевския каймакаминъ, ако иска да се бие съ него, да заповѣда въ Песякъ планина. Каймакаминътъ събралъ всичкия аскеръ отъ тритѣ града — Кичево, Прилепъ и Самоковъ и се отзовалъ въ Песякъ планина. Борбата бѣше страшна. Пешо бѣше организиралъ много голѣма чета и се биеше страшно. Но многочисленостьта на турцитѣ надви и отъ четата на Пешо Паша останаха около 35 души. Всичкитѣ други положиха живота си на бойната линия. Ние се опитахме да му отидемъ на помощь но за голѣмо съжаление всичкитѣ пѫтища бѣха заети отъ аскеръ и башибозукъ, които действуваха съ модерни снаряжения и артилерия. Пѫтьтъ ни вече бѣше свободенъ и ние потеглихме за вѫтрешностьта на България, но р. Вардаръ при гр. Скопие бѣше много дотекла и не можеше да я преплуваме. Върнахме се заедно съ войводитѣ на Крушово въ планината при с. Вранещица, кѫдето се видѣхме съ войводитѣ на Охридския районъ: Деянъ, Дойчинъ, Тасе и Наке отъ Лавчани. Тукъ, следъ прочувствено слово на войводитѣ, съ сълзи се раздѣлихме. Войводитѣ ни посъветваха да останемъ между народа понеже имало вече амнистия. На раздѣлата войводитѣ ни дадоха по единъ наполеонъ. Следъ това, съ сълзи на очи и пожелания за по-щастливи бѫднини, разцѣлувахме се и се раздѣлихме, като всѣки пое своя пѫть въ живота. Повече отъ войводитѣ заминаха за вѫтрешна България.

Щастливъ съмъ, че видѣхъ приживе дѣлото, на което служихъ цѣлия си животъ, почти завършено. Днесъ германскиятъ народъ върна свободата на поробенитѣ ни братя отъ Македония и ги приобщи къмъ Родината ни — майка България. Нѣма нищо друго повече да искамъ отъ Бога, освенъ това, свободата на поробенитѣ ни братя да остане вѣчна. А борбитѣ и жертвитѣ за нея да сѫ поука за младитѣ, за да разбератъ, колко ценна е тази свобода и съ колко жертви и съ цената на каква кръвь тя е извоювана. Та ако нѣкога се осмѣли нѣкой да посѣгне на тази свещена свобода, да знаятъ, какъ трѣбва да се жертвуватъ за нея. Нека примѣрътъ на хилядитѣ и милионитѣ жертви да бѫде винаги въ тѣхната паметь и винаги да се възхищаватъ отъ подвизитѣ имъ. Защото нѣма по-мило и ценно отъ това, да умрешъ за благото на родината и за свободата на своя поробенъ братъ. А азъ сега вече нѣма нищо друго да очаквамъ отъ живота, освенъ да дочакамъ своя край, както нѣкога праведния Симеонъ, съ думитѣ: „Сега, Господи, можешъ да приберешъ душата ми, защото видѣхъ дѣлото на свободна, велика и Обединена България завършено."

„Да живѣе Н. В. Царьтъ на българитѣ Симеонъ II" бѣ последното негово възклицание, изразено съ треперящъ гласъ и съ сълзи на очи.

Ил.

БОРБА ЗА РОДЪ

Презъ 1904 година В. М. О. Р. О. не престана да организира ония селища, въ които до тогава не бѣше пустнала пипалата си. Между тѣхъ бѣха и селата отъ Тетовско и Гостиварско. По това време стана и обсадата на монастира „Св. Атанасий" при с. Лешокъ, Тетовско, за това искамъ да разкажа тукъ.

По нареждане на организацията за тѣзи околии трѣбваше да замине една чета отъ 10 души, подъ войводството на Цене Марковъ отъ с. Долно Еловци, Гостиварско, замѣстенъ по късно отъ войводата Никола отъ сѫщото село, съ помощникъ Данаилъ Георгиевъ, сега хлѣбарь въ Подуене — София. Никола потеглилъ съ четата си отъ София и следъ кратко пребиваване въ Скопската околия, продължилъ за мѣстоназначението си. Пристигналъ въ мѣстностьта „Жеденъ" на Суха гора планина, която загражда Тетовско и Гостиварско поле отъ югъ. — Войводата спира съ четата си въ с. Раотинци, разположено въ подножието на сѫщата планина и населено изключително съ добри българи. Четата била посрещната отъ селския учитель Костадинъ Янчевъ, който й дава подслонъ за едно денонощие въ кѫщата си, а следъ това я придружава като куриеръ до Лешечкия монастиръ — на 3 — 4 клм. отъ селото. Пѫтьтъ водѣлъ презъ землището на арнаутското село Слатино. Тукъ, въ единъ бостанъ, четницитѣ били обстрелвани отъ двамата стопани арнаути. Четницитѣ, разбира се отговорили съ залпъ и убили двамата бостанджии-арнаути. При това, въ бързината си да се отдалечатъ, за да не бѫдатъ изненадани отъ другъ противникъ преди да достигнатъ цельта си, единъ отъ четницитѣ изпустналъ пелерината си и четнишката си шапка. Като чули вистрелитѣ, група арнаути отъ съседното село пристигнали на мѣстото и намѣрили двамата убити бостанджии, както и изпустнатата пелерина и шапка. Веднага съобщили на Тетовския каймакаминъ за извършеното убийство, като му представили и намѣренитѣ вещи. Каймакаминътъ, по внушение на Мехмедъ паша и неговия синъ Алимъ Бей, имайки на разположение винаги 10 — 15 души въоръжени заклети арнаути, наредилъ чрезъ тѣхъ да се събератъ всички арнаути и турци отъ Тетовска и Гостиварска околия годни да носятъ оръжие, и да заминатъ за мѣстопроизшествието, до като самъ той, заедно съ Мехмедъ паша и неговия синъ, заминалъ за Слатино.

Това става въ сѫбота вечерьта. На другия день — недѣля, е праздникътъ Св. Богородица (15. VIII. 1904 г. ст. ст.) когато въ монастира „Св. Атанасий" става голѣмъ съборъ, посещаванъ отъ българското население на дветѣ околии, и дори отъ по-далечни мѣста.

Каймакаминътъ ималъ всички основания да предполага, че комитѣ-убийци ще се възползу-

ватъ отъ случая, за да се скриятъ въ монастира между посетителитѣ. Вестьта за убийството на двамата арнаути се разнесла съ бързината на мълния по дветѣ околии, и всички заклети потисници на раята потеглили съ пушки, ятагани и сѣкири. Това било добре дошло за всички врагове на българщината по оня край, гдето отъ много години се дирѣлъ поводъ за едно поголѣвно клане. По заповѣдь на Мехмедъ паша и Алимъ бей за цельта отдавна е било вече складирано оржжие въ джамията Св. Недѣля, намираща се въ Долната махала, отъ гдето започватъ българскитѣ кжщи. Ала четата промѣня плана и, вмѣсто да се отправи къмъ монастира, връща се назадъ и остава да се прикрива изъ царевичнитѣ ниви на с. Егуновци.

На другия день войводата изпраща единъ селянинъ отъ с. Раотинци съ писмо до главния учитель въ Тетово, като му съобщава, че четата е открита и иска връзка съ В. М. О. Р. О. за помощь и спасение. Писмото се предава на пишещия тѣзи редове — учителя Тома Исайевъ, който веднага влиза въ връзка съ органитѣ на В. М. О. Р. О. за спасяване на четата.

До това време изъ града кръстосватъ групи разярени башибозуци, въоржжени отъ глава до пети, и сѣятъ ужасъ между мирнитѣ граждани съ свирепия си видъ. Чаршията скоро опустява, и първенцитѣ на Тетово се събиратъ въ общинското управление, за да обмислятъ начина, по който да спасятъ българщината. Особена грижа задаватъ многобройнитѣ поклоници при монастира — до 5 — 600 души — мжже, жени и деца. Моето предложение бѣше, да се разпореди отъ страна на Организацията, щото четата веднага да напустне предѣлитѣ на околиитѣ ни, тъй като нѣмаше възможность тя да действува. Така гражданството би било най добре запазено. Следъ това смѣтнахъ, че трѣбва да насочимъ усилията си за спасяване на поклонницитѣ на монастира, следъ като бѣхъ се увѣрилъ, че четата не е тамъ. Свикахъ общинския съветъ, който, подъ председателството на свещеника Андрей Ивановъ — свещеникъ и сега въ едно отъ включенитѣ въ предѣлитѣ на царството Тетовски села — трѣбваше да обмисли мѣркитѣ за предотвратяване пъкленитѣ замисли на Мехмедъ паша и Алимъ бей. Съветътъ реши да се донесе до знание на надлежнитѣ власти и чуждестраннитѣ представители въ Скопие за бедата, която застрашава населението на дветѣ околии. Никой, обаче, не се решаваше да тръгне за Скопие, защото всички пжтища, които водѣха за монастира, бѣха осѣяни съ арнаутски пълчища. Жребиятъ се падна на мене и на гражданина Петъръ Симчевъ, сега пбкойникъ.

Монастирътъ се охраняваше отъ 300 — 400 души редовна войска, крайно недостатъчна да защити богомолцитѣ отъ разсвирепѣлитѣ се башибозуци, на брой повече отъ 3 — 4000 души, които бѣха обсадили монастира. Началникътъ на охраната, като разбралъ критичното положение, разпоредилъ, поклонницитѣ да се криятъ въ избитѣ на монастира или да се пръснатъ изъ монастирския дворъ ограденъ съ каменни зидове.

За да стигнемъ по-скоро Скопие, ние се преоблѣкохме, като навихме чалми на главитѣ. Така, безъ да правимъ нѣкому впечатление, бѣхме откарани въ Скопие отъ единъ файтонджия — турчинъ. Веднага се явихме въ конака при валията Етхемъ-паша, който ни прие много любезно и ни изслуша внимателно. Следъ това ни даде да прочетемъ една телеграма, изпратена му отъ Тетовския каймакаминъ, въ която му се съобщаваше за появата на четата, за убийството на двамата арнаути и намѣрената пелерина и шапка съ надписъ „свобода или смърть“ и съ погрѣшно донесение, че четата се укрила въ монастира. Ние оспорихме вѣрностьта на това съобщение, като възразихме, че всичко това е клевета отъ сърбоманитѣ, които подъ покровителството на Мехмедъ паша и Алимъ бей, си служеха съ непростени срѣдства да компримитиратъ българското население предъ властьта, че никаква чета не се намира нито въ монастира, нито дори въ околиитѣ, че убийството на двамата арнаути е дѣло на арнаути-крадци. Накрай, за да подсилимъ нашитѣ твърдения, ние предложихме на валията да разпореди чрезъ тетовския каймакаминъ, щото предъ главнитѣ порти на монастира да се постави шпалиръ отъ тетовски турски първенци — паши, бейове и аги, да се пропуснатъ обсаденитѣ поклонници, които гладуватъ отъ 3 дни, и ако между тѣхъ се намѣри четникъ или съмнително лице, то ние, като представители на Тетово, сме отговорни да поемемъ всѣка отговорность. Валията прие нашето предложение и разпореди телеграфически да се изпрати за монастира незабавно войска отъ Призренъ и Гостиваръ. Като ни освободи, ние се отправихме въ Българската митрополия, а после при българския търговски агентъ за съдействие. Задоволени отъ съчувственитѣ отговори и обещания и тукъ, ние се запжтихме къмъ руския консулъ Бѣляевъ. Той, обаче, не благоволи да ни приеме. Това лесно се обясняваше отъ факта, че консулътъ се ржководѣше отъ тогавашната руска политика за подпомагане шумадиицитѣ въ усилията имъ съ най-неподбрани срѣдства да посърбятъ българското население въ Македония. Сега ние знаемъ, че тази политика не даде никакви плодове, защото и днесъ, следъ 25-годишно сръбско властуване надъ тѣзи краища, българското население нито на йота не се отклони отъ пжтя, който бѣ му начерталъ Кирилъ Пѣйчиновичъ.

Следъ отказа на Бѣляевъ да ни приеме, ние се отправихме до защитника на българщината въ скопския вилаетъ — австрийския представитель г. Пара, който бѣше вече не веднъжъ спасилъ българитѣ отъ Щипско, Кочанско и цѣла Македония презъ време на Винишката афера. Наистина г. Пара ни прие сърдечно. Той веднага отиде при валията и издействува да се изпрати артилерия въ подкрепа на защитницитѣ на монастира. Това бѣше нашето искане, защото знаехме, че арнаутитѣ се страхуваха отъ топове. Следъ нѣколко часа обсадителитѣ на монастира бѣха обсадени отъ редовна войска съ артилерия. На насъ г. Пара поржча да поддържаме дадената предъ валията декларация, че никаква чета не се намира не само въ монастира, но и въ околиитѣ. Напустнахме австрийското консулство окуражени отъ решителното застжпничество на г. Пара.

На другия день се върнахме въ Тетово. Чаршията бѣше пуста. Единственъ нашия файтонъ наруши тишината на града. Спрѣхме предъ общината, гдето първенцитѣ на града ни чакаха съ нетърпение, за да чуятъ какво сме свършили.

Резултатитѣ на мисията ни бѣха на лице. Каймакаминътъ бѣ изпълнилъ нареждането на валията. По сжщия начинъ който предложихме, поклонницитѣ бѣха оставени свободно да напуснатъ монастира, съ заповѣдь веднага да се прибератъ по домоветѣ си. Само нѣколко души бѣха задържани като съмнителни въ затвора. Следъ нѣколко дни успѣхме да освободимъ и тѣхъ като благонадеждни граждани, чрезъ застжпничеството предъ каймакамина, съвмѣстно съ архиерейския намѣстникъ.

Презъ това време четата бѣ успѣла да се изплъзне безопасно отъ с. Егуновци и презъ турски села да се настани въ българското село Елошникъ въ пълна безопасность. Отъ тукъ, следъ успокояване на духоветѣ и следъ отслабване на бдителностьта у турцитѣ, тя премина въ с. Блаце, а отъ тамъ — въ Скопска околия.

Така предотвратихме една беда, която щѣше да струва живота на много невинни хора, предимно старци, жени и деца. Пъкленитѣ планове на Мехмедъ паша и Алимъ бей за поголовна сѣчь на раята бѣха осуетени. *Тома Исайевъ*

Презъ време на учителствуването ми въ Цариградъ

Въ Цариградъ учителствувахъ презъ учебната 1895/1896 година въ българската прогимназия и въ духовната семинария. И дветѣ училища бѣха въ едно здание. При семинарията имаше пансионъ. Всички семинаристи живѣеха въ пансиона. Зданието се намираше въ квартала Фери-кьой Бѣхъ и надзиратель въ пансиона заедно съ учителитѣ иеромонахъ Мелети, после Митрополитъ Велешки, и Емануилъ Ляпчевъ.

Съставътъ на учителския персоналъ при дветѣ училища бѣше следния: ректоръ на семинарията Ст. Станимировъ и учители: Георги Кандиларовъ, Хр. Поповъ, Бъчваровъ. иеромонахъ Мелети, Иванъ Дейковъ, Емануилъ Ляпчевъ, Благой Орловъ; първитѣ трима отъ свободна Българрия, а другитѣ отъ Македония. По вървежа на учебното дѣло въ дветѣ училища и по отношенията между учителитѣ би могло да се каже много нѣщо, но това не е предметъ на статията ми.

Още въ началото на годината срещна ме Димитъръ Ляповъ (Гуринъ) отъ костурскитѣ села. Той бѣше чиновникъ въ Екзархията. Каза ми, че централниятъ комитетъ на революционната Македоно-Одринска организация въ Солунъ му писалъ да ме приеме като членъ на комитета въ Цариградъ. Председатель на комитета бѣше Димитъръ Ляповъ, а членове: Лазаръ Димитровъ (азъ), Благой Орловъ и двамата студенти въ медицинския факултетъ въ Цариградъ, — Георги Николовъ и Панче Васковъ.

Презъ годината не се разви голѣма дейность. Комитетътъ се събра на заседание само веднъжъ презъ цѣлата година въ кжщата, дето живѣеше Д. Ляповъ. За прикритие Ляповъ бѣше ангажиралъ цигани чалгаджии, които свирѣха и ни забавляваха. Това не ни бъркаше много въ размѣната на мисли. Понеже честото събиране на комитета бѣше трудно, поради това, че членоветѣ живѣеха въ разни части но града, отстоящи много далечъ една отъ друга, реши се да се предостави на председателя да взема инициативи и ги прилага както намѣри за добре. Само при много важни случаи да свиква на заседание комитета. Той имаше широко познанство съ революционитѣ водачи на арменскитѣ организации. Въ връзка съ тѣзи организации се развиваше и работата на нашия комитетъ.

Въ Цариградъ живѣеха доста българи гурбетчии отъ Костурско и Ресенско. Имаше посветени членове въ революционното дѣло значителенъ брой отъ тѣзи гурбетчии и продължаваше да се работи въ това направление непрекжснато и да се организиратъ момчетата въ групи. Това бѣ първата и главна задача на комитета. И въ това отношение Д. Ляповъ работѣше най-вече, понеже бѣше познатъ между костурчани. На мене бѣше възложено да раздавамъ вѣстницитѣ „Македония“ и „Право“, излизащи въ София, на куриеритѣ отъ различнитѣ части на града. Помня, че Тома Бакрачевъ дохаждаше често да взима вестници да ги раздава на по интелггентни членове, за да ги прочитатъ предъ другитѣ членове. На мене се повѣряваха често пжти бомби отъ арменскитѣ комитаджии за временно укриване, които скоро си ги прибираха.

Често пжти азъ четѣхъ в. „Македония“ на ученицитѣ отъ III класъ на прогимназията. Помня че между тѣхъ бѣше и Никола Милевъ. Той бѣше най-добрия ученикъ, най-прилежния, най-интилигентния въ класа

По-горе казахъ, че бѣхъ назначенъ за учителъ въ прогимназията, но по-късно бѣхъ натоваренъ да преподавамъ старобългарска граматика и литература въ семинарията Замѣстихъ Нако Силяновъ отъ Скопие. Нека поясня това. Покойниятъ въ началото на учебната година преподава нѣколко седмици, но се разболѣ и постжпи на лѣчение въ германската болница, дето стоя дълго време. Посещавахъ го често, понеже се познавахме отъ София като студенти. Последното ми посещение бѣше трогателно. Немѣрихъ го въ положение на агония. Мжчеше се нѣщо да ми каже, напрягаше сили и движеше бърнитѣ, но не се чуваше никакъвъ гласъ. Оставихъ го въ това положение дълбоко трогнатъ и душевно развълнуванъ. Презъ нощьта починалъ. Това бѣше къмъ края на зимата.

Изгубихме единъ отличенъ учитель и даровитъ филологъ съ здрави и широки познания по специалностьта си. Отъ него можехме да очакваме ценни научни трудове по народознанието, етнографията, народното творчество, езикознанието и особено по народнитѣ диалекти. (наречия) въ Македония.

Нека сега кажа нѣколко думи и за клането на арменцитѣ, което стана презъ ваканцията на 1896 год.

Ваканцията прекарахъ на островъ Халки у Христо Далчевъ, студентъ по правото въ Мактебихукукъ въ Цариградъ. У него и се хранѣхъ, понеже майка му бѣше при него Виждахъ и чувахъ всѣка вечерь, когато дохаждаше параходътъ отъ Цариградъ, плачъ и писъци на арменки, които получаваха лоши известия за сродници и близки. Видѣхъ съ очитѣ си и какъ гърцитѣ на острова водятъ ученицитѣ въ черква на молебенъ (макаръ и да бѣше ваканция), дето духовенството призоваваше Всевишния да подкрепи дѣсницата на султанъ Хамида да изколи арменцитѣ, които се борѣха за свобода и човѣшки права. Нечувана мерзость и подлость! Безподобенъ цинизъмъ и гавра съ християнската вѣра!!

Лазаръ Димитровъ

СЪЮЗЪТ НА ТЕХНИЧЕСКОТО ПЕРИОДИЧЕСКО ПЕЧАТ
FÉDÉRATION DE LA PRESSE TECHNIQUE ET PÉRIODIQUE

Съдържание:

1. Бележито послание — † Неврокопски митрополитъ Борисъ
2. Ревизионната чета въ Битолския революц. окржгъ — Христо Настевъ
3. Дѣлото и значението на славянскитѣ първоучители св. св. Кирилъ и Методи — Атанасъ Ел. Павловъ
4. Свѣтозаръ Георгиевъ
5. За родъ и отечество — Тома Исайевъ
6. Презъ време на учителствуването ми въ Цариградъ — Лазаръ Димитровъ

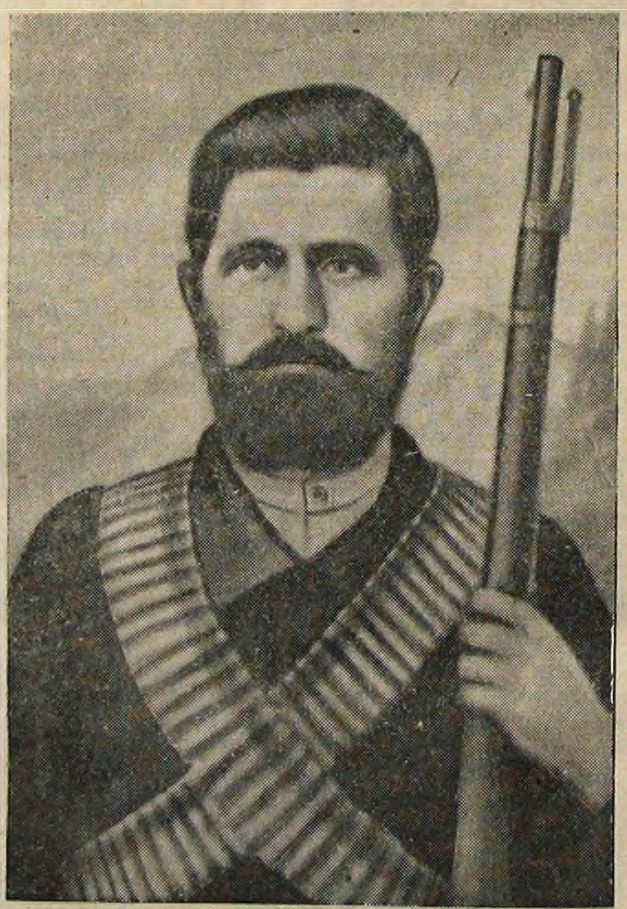

СПИРО ИВ. ХАДЖИЕВЪ
(вижъ кн. 2—3 152—3 стр. 11)

Фима Димитрова Нишанджиева
(вижъ кн. 2—3 152-3 стр. 15)

Наумъ Костовъ
(вижъ кн. 2—3 152—3 стр. 10)

Народна библиотека-София

Печатница „ПИРИНЪ", София, ул. Екз. Йосифъ, 38
Телеф. 2-40-12 Пор. № 29 /1944